

РОЗДІЛ V. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 811.161.2'233:373.2-053.4

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-3-17>

НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЕВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Суютинова К. Є.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри дошкільної освіти

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

orcid.org/0000-0003-0263-4800

suyatynova@kdpu.edu.ua

Ключові слова: *особистість, мовна особистість, мовленнєва особистість, компетентність, національно-мовленнєва компетентність, національно-мовленнєва особистість, мовленнєва компетентність, мовленнєвий розвиток, мова, дошкільний вік.*

Стаття присвячена проблемі формування національно-мовленнєвої особистості, національно-мовленнєвої компетентності. Дані поняття набувають певною мірою політичний характер, оскільки саме новому поколінню – сучасним дітям передшкільного віку та школярам – належить майбутнє країни, а зберігати надбання нащадків, створювати нову національну культуру, національну політику неможливо без досконалого знання рідної української мови, без любові та пошани до неї. Заклади дошкільної освіти та загальної середньої освіти беруть на себе роль педагогів на національних традиціях.

На сьогодні назріла гостра потреба формувати нову генерацію українців, зокрема дошкільників, які будуть здатні плідно працювати й функціонувати в інноваційних викликах суспільства. У статті розглядається важливість оволодіння українською мовою молодим поколінням. Українська мова є найважливішим засобом національного виховання, що забезпечує не тільки комфортне існування людини в суспільстві, а й дозволяє виробити систему національно зумовлених уявлень, пізнати національний характер, мовний тип особистості.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування дефініції «національно-мовленнєва компетентність» як основа формування сучасної особистості дитини дошкільного віку.

У статті проаналізовано сучасні українські дослідження, які обґрунтовують існування мовної та мовленнєвої компетентності, проте питання національно-мовленнєвої компетентності мало досліджене. Мовленнєвий розвиток дитини, зокрема мовленнєва компетентність – один із важливих чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. Вважаємо, існує тісна взаємозалежність між мовленнєвою компетентністю та національно-мовленнєвою.

У дослідженні нами подано визначення національно-мовленнєва особистість, національно-мовленнєва компетентність.

NATIONAL AND LINGUISTIC COMPETENCE AS A BASIS OF A MODERN CHILD'S PERSONALITY FORMATION

Suiatynova K. Ye.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Preschool Education
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Haharina ave., 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0263-4800
suyatynova@kdpu.edu.ua*

Key words: *personality, linguistic personality, linguistic personality, national linguistic competence, national linguistic personality, competence, linguistic competence, linguistic development, language, preschool age.*

The problem of forming a national and linguistic personality, national and linguistic competence has political nature, as it is the new generation – modern preschool children and schoolchildren – who will determine the future of the country, and it is impossible to preserve the heritage of descendants, create a new national culture and national policy without a perfect knowledge of the native Ukrainian language, without love and respect for it. Pre-school and general secondary education institutions take on the role of educators based on national traditions.

Today, there is an urgent need to form a new generation of Ukrainians, including preschoolers, who will be able to work fruitfully and function in the innovative challenges of society. The relevance of this topic is due to the fact that mastering the Ukrainian language as the state language is the most important means of national education, which provides not only a comfortable existence of a person in society, but also allows to develop a system of nationally determined ideas, to learn the national character, the linguistic type of personality.

The purpose of the study is to theoretically substantiate the definition of “national and linguistic competence” as a basis for the formation of a modern preschool child’s personality.

Modern Ukrainian studies substantiate the existence of language and speech competence, but the issue of national and linguistic competence has not been studied much. The child’s speech development, in particular, speech competence, is one of the important factors of personality formation in preschool childhood. In our opinion, there is a close interdependence between linguistic competence and national and linguistic competence.

The study provides definitions of national and linguistic personality, national and linguistic competence.

Постановка проблеми. Проблема формування національно-мовленнєвої особистості, національно-мовленнєвої компетентності має певною мірою політичний характер, оскільки саме новому поколінню – сучасним дітям передшкільного віку та школярам – належить майбутнє країни, а зберігати надбання нащадків, створювати нову національну культуру, національну політику неможливо без досконалого знання рідної української мови, без любові та пошани до неї. Заклади дошкільної освіти та загальної середньої освіти беруть на себе роль педагогів на національних традиціях.

На сьогодні назріла гостра потреба формувати нову генерацію українців, зокрема дошкільни-

ків, які будуть здатні плідно працювати й функціонувати в інноваційних викликах суспільства. Актуальність даної теми обумовлюється тим, що оволодіння українською мовою як державною є найважливішим засобом національного виховання, що не тільки забезпечує комфортне існування людини в суспільстві, а й дозволяє виробити систему національно зумовлених уявлень, пізнати національний характер, мовний тип особистості.

Метою статті є дослідження та теоретичне обґрунтування дефініції «національно-мовленнєва компетентність» як основа формування сучасної особистості дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перші спроби поєднати психологічний та мовознавчий підходи належать В. Вундту, В. Гумбольдту, О.Потебні, В. Штерн, К.Штерн та ін.

Особистісний аспект вивчення мови знайшов відображення в працях психологів і психолінгвістів (М. Жинкін, І. Зимня, Г. Костюк, А. Маркова, Дж. Міллер, Л. Проколієнко, Д. Слобін).

Вперше до проблеми відношення особистості до мови звернувся німецький вчений Л. Вайсгербер. У працях «Muttersprache und geistesbildung» («Рідна мова і формування духу», 1929), «Die Zusammenhänge zwischen Muttersprache, Denken und Handeln» («Зв'язок між рідною мовою, мисленням і дією», 1930) науковець розробляв теорію мовної картини світу. Як стверджує О. Хлистуна, «у процесі опанування мовною культурою люди приходять до висновку, що рідна мова сконцентровує ментально забарвлену картину світу й транслює її членам даного соціуму, мовного співтовариства» [13].

Розглянемо дослідження українських науковців, які розглядали мовну особистість крізь призму феномена рідної мови. Так, у дослідженні О. Трифонові знаходимо аналіз питання мовної особистості та мовної картини світу, а саме: «Мовна особистість започатковується на когнітивному рівні, що характеризує знання про світ, втілені в мові, тобто мовній картині світу» [9]. Нам імпонує це твердження, адже розвиток когнітивної сфери (відчуття, сприймання, мислення, пам'яті, уваги, уяви) відбувається у дошкільному віці, власне, коли й розвивається мова та мовлення дитини. Мова розвивається паралельно мисленню, формується свідомість, а отже, дитина засвоює історичний досвід, культуру, звичаї, традиції того суспільства, в якому проживає.

Ми погоджуємось з А. Богуш, О. Трифонові, що у дошкільному віці доцільно вживати поняття «мовленнєва особистість», оскільки діти тільки починають оволодівати рідною мовою. В науковий обіг поняття «мовленнєва особистість» уперше ввів В. Красних [5, с. 48].

Поняття «національно-мовленнєва особистість» мало досліджене. У нашому розумінні *національно-мовленнєва особистість* – це особистість, яка знає мову, отримує задоволення від відчуття краси української мови, вміє та прагне спілкуватися рідною мовою; має розширений словниковий запас, який використовує у різноманітних ситуаціях; дотримується правил мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету.

В основі неперервної мовленнєвої освіти – формування мовленнєвої особистості, що забезпечує утвердження статусу української мови як державної, розвиток українськомовного середовища, а звідси й плекання українськомовної стійкості,

прагнення до оволодіння материнською мовою, відродження національних традицій, виокреслення еталонів висококультурного інтелігентного спілкування [8, с. 92].

Мовленнєвий розвиток дитини, зокрема мовленнєва компетентність – один із важливих чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. На думку А. Аніщук, «за допомогою мови особистість отримує унікальні можливості не лише для свого пізнавального розвитку, а й умову для самовираження, самоствердження і самопрезентації себе як цілісної особистості» [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню розвитку мовленнєвої компетентності приділяють увагу науковці: І. Бех А. Богуш, А. Бородич, О. Власенко, Н. Гавриш, А. Гончаренко, І. Зарубінська О. Леушина, О. Кононко та ін.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) під мовленнєвою компетентністю розуміють: «здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість» [2]. Формування відповідних умінь має втілюватись у різних формах і видах мовленнєвої комунікації. Нехтування будь-яким із них може ускладнити становлення мовленнєвої компетентності.

На думку О. Власенко, «мовна компетентність є підґрунтям розвитку мовленнєвої. Мовна компетентність підтверджує засвоєння знань, а можливість їх застосування відображається у мовленнєвій» [4].

Існує тісна взаємозалежність між мовленнєвою компетентністю та національно-мовленнєвою.

Звернімося до терміну «нація», який також потребує нашого аналізу. Так, Е. Сміт дійшов висновку, що «нація – це названа людська спільнота, що живе в рідному краї, має спільні міфи, спільну історію, спільну національну культуру, єдину економіку та єдині права та обов'язки для всіх її представників» [16].

У великому тлумачному словнику української мови поняття «національність» ототожнюється з поняттям «нація» або трактується як приналежність до будь-якої нації [3].

Згідно з типологією дослідників Я. Крейсі та В. Вєлімські українці належать до «повномасштабної» нації (full-scale nations), оскільки ми маємо власну державу і власну мову [6].

Термін «національність» означає приналежність людини до певної національної, етнічної групи, що включає спільність мови, історії, культури і традицій. Крім того, національність позначає

чає юридичну приналежність індивіда до якогось-небудь державі [12, с. 33].

Вагоме значення у розумінні національного виховання мають педагогічні ідеї К. Ушинського. Незважаючи на спільність педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета та свої особливі засоби для досягнення цієї мети [11, с. 75].

Саме рідну мову вчений вважав найголовнішим засобом патріотичного виховання «у мові одухотворяється увесь народ і вся його батьківщина; в ній втілюється творчою силою народного духу в думку, в картину та звук небо вітчизни, її повітря, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори та долини, її ліса та ріки, її бурі та грози – увесь той глибокий, повний думки й почуття, голос рідної природи, який говорить так гучно в любові людини до її іноді суворой батьківщини, який висловлюється так ясно в рідній пісні, рідних мелодіях, в устах народних поетів. Проте в світлих, прозорих глибинах народної мови відбивається не тільки природа рідної країни, а і уся історія духовного життя народу...» [11, с. 557]. Актуальними є думки К. Ушинського про те, що немає насильства більш нестерпного, ніж те, яке бажає відняти у народу його спадок, створений іншими поколіннями. «Відніміть у народу все – і він все може повернути, але відніміть мову, і він ніколи вже не створить її; нову батьківщину, навіть, може створити народ, але мови – ніколи: вимерла мова в устах народу – вимер і народ», – наголошував учений у статті «Рідне слово» [11, с. 557].

І. Огієнко також наголошував на тому, що в розбудові національної системи особлива роль належить рідній мові. Як зазначив І. Огієнко: «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування» [7, с. 239].

Особистістю людина стає не відразу, вона виховується поступово, і в її формуванні бере участь багато зовнішніх чинників. Серед них одне з чільних місць належить мові. Потреба у спілкуванні, мовленні поряд із потребою в діяльності, праці є визначальною в становленні особистості. Мова найглибше пронизує свідомість і підсвідомість людини й доносить до них величезну частку інформації про зовнішній світ, закономірності його функціонування [14].

Формування людини високоосвіченої особистості відбувається тоді, коли освіта рідною

мовою здатна забезпечити високий рівень розвитку комунікативної компетентності як здатності «користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання» [10].

За визначенням І. Ющука, мова є продуктом підсвідомої аналітичної діяльності сотень поколінь і мільйонів особистостей. У її структурі, в моделях побудови словосполучень і речень акумульовано те, що люди мільйони разів засвоювали інтуїтивно й потім стільки ж разів перевіряли на практиці, тобто мова вже своїм ладом, своєю структурою несе певні відомості про навколишнє середовище, про його структуру, про орієнтацію в ньому. Учений зауважує, що дитина в дво-трирічному віці оволодіває граматику рідної мови, тому що, сприймаючи мовлення інших людей, її підсвідомість у поєднанні слів, у побудові речень виділяє закодовані об'єктивні закономірності, досвід багатьох поколінь. Разом із засвоєнням мови в підсвідомості людини закладається внутрішній план можливих дій, створюються моделі вчинків, які реалізуються у відповідній ситуації [15, с. 43].

Висновки. Отже, *національно-мовленнєва компетентність* у нашому розумінні – це здатність дитини до мовленнєвої творчості, зв'язних висловлювань, використання засобів української мови у спілкуванні з дорослими та однолітками; формування мовленнєвої культури та навичок мовленнєвої поведінки; культивування кращих рис української ментальності.

У рамках проведення прикладного дослідження «Формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку» кафедру дошкільної освіти спільно з Департаментом освіти і науки виконкому Криворізької міської ради, Комунальним закладом «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Криворізької міської ради проводяться міські семінари, круглі столи, коворкінг. Метою заходів є активізація проблем національно-патріотичного виховання дошкільників, вияв чинників впливу на формування національно-мовленнєвої особистості дітей перед шкільного віку та ін.

Дана публікація не вичерпує вирішення всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективами подальших дослідження вбачаємо розробку критеріїв сформованості національно-мовленнєвої особистості та національно-мовленнєвої компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщук А. Мовленнєва компетентність як складова професійної підготовки фахівців дошкільного виховання. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2004. № 4. URL: <http://surl.li/lkize> (дата звернення: 12.12.2022).

2. Базовий компонент дошкільної освіти. (2021). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 23.07.2023).
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Булес. Київ, Ірпінь : ВТФ, 2005. 1728 с.
4. Власенко О. Мовленнєва і мовна компетентність особистості: теоретично-психологічна проєкція. 2022. URL: <http://surl.li/lkizg> (дата звернення: 12.12.2022).
5. Гриньова М.В., Губарь О.Г. Формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в інклюзивному навчальному середовищі основної школи (перехідному етапі НУШ) : навч.-метод. посіб. [для студентів педагогічних спеціальностей та педагогів закладів загальної освіти з інклюзивною формою навчання]. Полтава : Астроя, 2021. 273 с. URL: <http://surl.li/lkizj> (дата звернення: 23.09.2023).
6. Колодій А.,Л. Климанська, Я. Космина Політологія, 2-е вид., перероб. та доп. Київ : Ельга, Ніка-Центр , 2003. 664 с.
7. Огієнко Ф. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. Репринтне відтворення видання 1918 року. Київ : Абрис, 1991. 272 с.
8. Рускуліс Л.В. Мовна особистість крізь призму наукових студіювань Марії Іванівни Пентиліук. *Педагогічний альманах*. 2021. Вип. 48. С. 91–97. URL: <http://pedalmanac.site/index.php/main/article/view/193/168> (дата звернення: 23.09.2023).
9. Трифонова О. Формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку: методичні рекомендації для самостійної роботи студентів. Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2019. 122 с.
10. Словник-довідник з української лінгводидакти : навч. посіб. / кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с
11. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Т. 1. Київ : Рад. школа, 1983. 488 с.
12. Федоренко О.М. Педагогічні умови формування національно-патріотичної вихованості в учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... канд..пед.н. : 13.00.07 ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Київ, 2021. 256 с.
13. Хлисту́н О.С. Мовна картина світу : рефлексійний досвід. *Культура і сучасність*. 2015. № 2. С. 106–111. URL: https://nakkim.edu.ua/images/Instytutu/nauka/vydannia/Kultura_i_such/KiS_2_2015.pdf (дата звернення: 23.09.2023).
14. Цоуфал Л.С. Психологічні передумови формування мовної особистості учнів основної школи. *Філологічні студії*. Вип. 5. 2010. С. 250–257.
15. Ющук І. Психологічний аспект у методиці викладання рідної мови. *Дивослово*. 1999. № 8. С. 42–44.
16. Smith E. Nations and Nationalism in the Global Era / Trans. from English. M. Klimchuk and T. Tsymbala. K. : Nika-Center, 2013. 278 pp.

REFERENCES

1. Anishchuk A. (2004) Movlennieva kompetentnist yak skladova profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv doshkilnoho vykhovannia [Speech competence as a component of professional training of preschool education specialists]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky*. Vol 4. URL : <http://surl.li/lkize>
2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. (2021) [Basic component of preschool education]. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) / uklad. i hol. red. V.T. Bules. [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. K.: Irpin: VTF.
4. Vlasenko O. (2022) Movlennieva i movna kompetentnist osobystosti: teoretichno-psykholohichna proekt-siia [Speech and language competence of the individual: theoretical and psychological projection].URL : <http://surl.li/lkizg>
5. Hrynova M.V., Hubar O.H. (2021) Formuvannia movlennievoi kompetentnosti molodshykh pidlitkiv v inkluzyvnomu navchalnomu seredovyschi osnovnoi shkoly (perekhidnomu etapi NUSh) : navch.-metod. posib. [dlia studentiv pedahohichnykh spetsialnostei ta pedahohiv zakladiv zahalnoi osvity z inkluzyvnoiu formoiu navchannia] [Formation of speech competence of younger teenagers in an inclusive educational environment of primary school (transitional stage of NUSh)]. Poltava : Astraia, P. 273. URL : <http://surl.li/lkizj>
6. Kolodii A., L. Klymanska, Ya. (2003) Kosmyna Politolohiia [Politicalology], 2-e vyd., pererob. ta dop. K.: Elha, Nika-Tsentr. P. 664.
- 7.

8. Ohiienko F. (1991) *Ukrainska kultura: Korotka istoriia kulturnoho zhyttia ukrainskoho naroda. Repryntne vidtvorennia vydannia 1918 roku* [Ukrainian culture: A brief history of the cultural life of the Ukrainian people. Reprint reproduction of the 1918 edition]. Kyiv : Abrys. P. 272.
9. Ruskulis L.V. (2021) *Movna osobystist kriz pryzmu naukovykh studiiuvan Marii Ivanivny Pentyliuk. Pedahohichniy almanakh* [Linguistic personality through the prism of Maria Ivanovna Pentylyuk's scientific studies. Pedagogical almanac]. Vol 48. P. 91-97.
10. Tryfonova O. (2019) *Formuvannia movlennievoi osobystosti ditei doshkilnogo viku: metodychni rekomendatsii dlia samostiinoi roboty studentiv* [Formation of speech personality of preschool children: methodical recommendations for independent work of students]. Mykolaiv : Vyd-vo «Ilion».P 122.
11. *Slovyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydakty* [Dictionary-reference on Ukrainian linguodidacty]: navch. posib. / kol. avtoriv za red. M.I.Pentyliuk. Kyiv: Lenvit, 2015. P 320.
12. Ushynskiy K.D. (1983) *Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works]. T. 1. Kyiv : Rad. shkola, 1983. P. 488 .
13. Fedorenko O. M. (2021) *Pedahohichni umovy formuvannia natsionalno-patriotychnoi vykhovanosti v uchniv osnovnoi shkoly zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [Pedagogical conditions for the formation of national-patriotic education in elementary school students of comprehensive educational institutions]: dys. ... kand.,ped.n. : 13.00.07 / Skhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet imeni Volodymyra Dalia, Kyiv, 2021. P. 256.
14. Khlystun O.S. (2015) *Movna kartyna svitu* [Linguistic picture of the world: a reflective experience]: refleksiiyni dosvid. *Kultura i suchasnist*. 2015. Vol 2. P. 106-111.
15. Tsoufal L.S. (2010) *Psykhologichni peredumovy formuvannia movnoi osobystosti uchniv osnovnoi shkoly* [Psychological prerequisites for the formation of language personality of primary school students]. *Filologichni studii*. Vol 5. 2010. P. 250-257.
16. Iushchuk I. *Psykhologichnyi aspekt u metodytsi vykladannia ridnoi movy* [Psychological aspect in the method of teaching the native language]. *Dyvoslovo*. 1999. Vol 8. P. 42–44.
17. Smith E. *Nations and Nationalism in the Global Era* (2013) / Trans. from English. M. Klimchuk and T. Tsymbala. K. : Nika-Center. P. 278.